

İNTERNETE DAYALI UZAKTAN ÖĞRETİM VE ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİ*

WEB-BASED DISTANCE LEARNING AND UNIVERSITY LIBRARIES

Sami ÇUKADAR

İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi

Sönmez ÇELİK

Doğuş Üniversitesi Kütüphanesi

ÖZET : Hızla gelişmekte olan bilgi teknolojisi, uzaktan öğretim türlerinin çeşitlenmesine ve internete dayalı uzaktan öğretimin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu yazıda, öğretim sistemi içinde önemli bir yeri olan kütüphane ve bilgi merkezlerinin, uzaktan öğrenim gören bireylerin bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirdikleri hizmet türleri üzerinde durulmakta ve bilgi kaynaklarının elektronik ortama aktarılarak, kütüphane kullanıcılarına sunulduğu sanal kütüphane anlatılmaktadır. Ayrıca, uzaktan öğrenim gören bireylerin bilgi ihtiyaçlarının en üst düzeyde karşılanabilmesi için enformasyon uzmanlarına yönelik öneriler sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Uzaktan öğretim; kütüphaneci - akademisyen, elektronik bilgi kaynakları, online kullanıcı eğitimi.

ABSTRACT : Rapid improvement of information technology caused the distance learning types to variate and it enabled the internet based distance learning to be common. This paper focuses on services of libraries and information centres, which have an utmost position to meet the information needs of students in distance learning programs and on virtual library which provides the participants with the information sources conveyed onto electronic format. In addition, the article offers suggestions for information experts, who are responsible for the supply of services to the distance learning students are presented.

Keywords: Distance learning, librarian - faculty relationship, electronic information resources, online user instruction.

Giriş

İnsanlık bilgi toplumuna doğru ilerlerken, toplumsal kurumlarda ve eğitim sistemlerinde önemli değişiklikler olmaktadır. Öğretim sistemi içinde önemli yeri olan üniversite kütüphaneleri ve kütüphanecileri, bilgi teknolojilerinin getirdiği yeniliklerden en fazla etkilenenlerdendir. Bilgi kaynaklarının basılı formattan

---

* Bu makale, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinin 20. kuruluş yılı nedeniyle 23-25 Mayıs 2002 tarihinde, Eskişehir'de gerçekleştirilen Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu'na sunulan bildirinin gözden geçirilmiş biçimidir.

elektronik ortama aktarılmasıyla kütüphanelerde bilgi paylaşımı ve kullanımı artmıştır. Kütüphaneler basılı kaynakların yanında e-kitap, e-dergi, e- veri tabanları, kataloglanmış otoriteli web siteleri gibi e-kaynaklarla koleksiyonlarını zenginleştirmektedir. Bu değişimle birlikte uzaktan öğrenim gören bireylere, kütüphane hizmetleri daha etkin biçimde sunulabilmektedir.

1980'li yıllara kadar kütüphaneye gelen bireylere “okur / okuyucu” denirdi. Bilginin önce CD-ROM'lar ve daha sonra da internete aktarılmasıyla birlikte “okuyucu” teriminin yerini “kullanıcı” terimi almış, hatta günümüzde gelişmiş bazı batı ülkelerinde “kullanıcı” terimi yerine “müşteri” terimi tercih edilir olmuştur (Customer Service Excellence, 2002). Bilgi teknolojisindeki gelişmeler ve eğitim sistemindeki değişiklikler “sanal kullanıcı” teriminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bilgiye erişim için onlarca duvarlı kütüphaneye gitmek zorunda kalan araştırmacılara, dilediği zaman ve yerde “duvarsız kütüphane” hizmetleri ile bilgiye erişim olanakları sunulmaktadır.

“Kütüphane ve bilgi merkezleri üst yönetimlerinden gerekli desteği almaları durumunda, teknolojinin olankalarından yararlanarak, uzaktan öğrenim gören bireylerin bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için verdikleri bilgi hizmetlerini tatminkar bir düzeye çıkarabilmektedir.” varsayımıyla hareket edilen ve belgesel analiz yönteminin kullanıldığı bu araştırmanın amacı; “Öğretim sistemi içinde önemli bir yeri olan kütüphane ve bilgi merkezlerinin, uzaktan öğrenim gören bireylerin bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirdikleri hizmet türlerini incelemek, uzaktan öğrenim gören bireylere yönelik olarak temin ettiği kaynakları tanıtmak, bu hizmet ve araçların uzaktan öğretime katkısını vurgulamak, uzaktan öğretim veren ve vermeyi planlayan kurumları bu konuda bilgilendirmek” biçiminde ifade edebiliriz.

Uzaktan Öğretim

Uzaktan öğretim için çeşitli tanımlar yapılmaktadır. İfadeler farklı da olsa, tanımlardan aynı anlam çıkmaktadır. Bazı tanımlar şöyledir: “Öğrenci ve öğretim elemanlarının farklı coğrafi mekanlarda olduğu, ders malzemesi aktarımı ve etkileşiminin teknolojiden yararlanılarak gerçekleştirildiği eğitim biçimidir” (Uzaktan Yükseköğretim..., 2002); “Farklı mekanlardaki öğretmen ve öğrencileri, değişik iletişim vasıtaları kullanarak bir araya getiren ve eğitim yapmalarını sağlayan eğitim modelidir” (Karakaş, 2000 : 101); “Farklı ortamlarda bulunan öğrenci ve öğretmenlerin, öğrenme-öğretme faaliyetlerini iletişim teknolojileri ve klasik posta hizmetleri ile gerçekleştirdikleri bir eğitim sistemi modelidir” (İşman, 1999 : 93).

Dünyadaki uzaktan yükseköğretim çalışmaları, İngiltere'nin “açık üniversite”yi kurmasıyla başlamıştır. Açık üniversite, yükseköğrenim imkanı bulamamış yetişkinlere, maddi durumları örgün üniversitede okumaya elverişli olmayan gençlere yükseköğrenim olanağı sunmuştur. 1948 yılında, Japonya'da eğitim yasası çerçevesinde askerlere ve yarı zamanlı okullara devam edemeyenlere öğrenim olanağı sunmak üzere geliştirilen uzaktan öğretim modeli orta, lise ve yükseköğretim

kademelerini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. ABD, Kanada, Avustralya ve birçok ülkede uzaktan öğretim yaygın şekilde uygulanmaktadır (Arar, 1999 : 25).

Dünyadaki başarılı uzaktan öğretim çalışmalarından Türkiye de etkilenmiştir. Nitelikli insan gücüne olan gereksinimin giderek artması, alternatif öğretim modellerinin uygulanmasına neden olmuştur. Türk eğitim sisteminde uzaktan öğretim yaygın bir şekilde orta, lise ve yükseköğretim kademelerinde uygulanmaktadır. “2 Haziran 1927 tarihinde Milli Eğitim Bakanı, Müsteşar, Milli Talim ve Terbiye Azaları, 11 Maarif Emini ve Umum Müdürünün katılımıyla yapılan bir toplantıda eğitim sorunları ele alınmış ve çözüm önerilerinden biri de mektupla öğretim yöntemi olmuş, ancak uzaktan öğretimin Türk Milli Eğitim sistemine girmesi 1960 yılında gerçekleşmiştir. O yılda MEB ile Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, bazı teknik konuları mektupla öğretmek için ilk kez girişimde bulunmuş, İstatistik Yayın Müdürlüğü’nde Mektupla Öğretim Merkezi’nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Tek boyutlu ve sınırlı amaçla olsa da, bu girişim Türkiye’de uzaktan öğretimin ilk ciddi uygulaması olmuştur. Yine bu alanda Deneme Yüksek Öğretmen Okulu, Yayın Yükseköğretim Kurumu (YAYKUR), Anadolu Üniversitesi (AÜ) Açıköğretim Fakültesi, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Açıköğretim Lisesi ve Açıköğretim okulu gibi birçok çalışma olmuştur (Arar, 1999 : 26).

1982 yılından sonraki uzaktan öğretim çalışmaları ve uygulamaları bir kartopu gibi, programlı ve bilimsel temellere dayalı, toplumun gereksinimlerine cevap verecek şekilde gelişmiştir. AÜ Açıköğretim Fakültesi, Türkiye’de uzaktan öğretim modeli ile yükseköğretim yapan ilk kurumdur. 1982 yılında İktisat ve İş İdaresi programları ile eğitime başlamıştır. 1993 yılında İktisat ve İş İdaresi Bölümleri, İktisat Fakültesi ve İşletme Fakültesi şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. Türkiye çapında hizmet veren AÜ Açıköğretim fakültesi hizmetlerini, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki soydaşlarımıza ve Batı Avrupa’da yaşayan yurttaşlarımıza da sunmaktadır (Anadolu Üniversitesi, 2003).

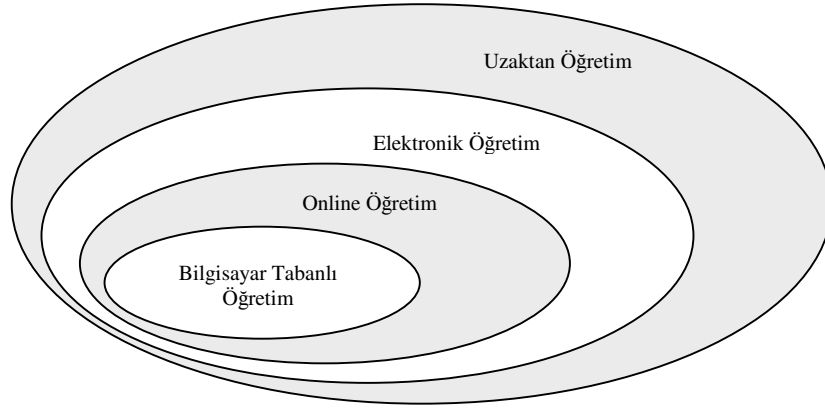
Türkiye’de, web üzerinden uzaktan öğretim çalışmalarını başlatmak amacıyla 1997’de Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) bünyesinde Enformatik Enstitüsü kurulmuştur (Onay ve Yalabık, 1998 : 135-136). Bu enstitü ilk olarak üniversitelerimizde Enformatik Bölümlerinin kurulması çalışmalarının başlatılması için YÖK’e bir proje sunmuştur. Proje kapsamında web üzerinden sertifikaya yönelik bilişim alanında dersler açılmış ve bazı üniversitelerden öğretim elemanları sertifika programlarını izlemişlerdir. Bu derslerin uygulamalarının bir kısmı yüz yüze öğretimle, yoğun program uygulanarak ODTÜ’de gerçekleştirilmiş, ancak programın devamı uzaktan öğretim biçiminde yürütülmüştür (Varol, 2003).

İstanbul Bilgi Üniversitesinde internete dayalı MBA (yüksek lisans) programının uzaktan öğretim şeklinde yapılması, Enformatik Milli Komitesinin 18.09.2000 tarihli 8. nci toplantısında kararlaştırılmıştır. Bir vakıf üniversitesi olan İstanbul Bilgi Üniversitesi, bu faaliyeti ile Türkiye’de internete dayalı uzaktan öğretimi resmi olarak başlatan ilk vakıf üniversitesi kimliğine sahiptir (Varol, 2003).

Şu halde Türkiye’de uzaktan yükseköğretim, sertifika, ön lisans ve yüksek lisans boyutlarında değişik üniversitelerde internete dayalı olarak yapılmaktadır. Bu konuyla ilgili daha geniş bilgiye sayın Varol’un (2003) “YÖK Enformatik Milli Komitesinin Görevleri ve Türkiye’de Uzaktan Eğitim” adlı yazısına bakılabilir.

Uzaktan Öğretim Kavramları

Uzaktan öğretimle ilgili bazı kavramların şekilsel ifadesi (Urdan ve Weggen, 2000 : 9) ve kısaca açıklaması aşağıda verilmiştir.

Uzaktan Öğretim Kavramları

- **Bilgisayar Tabanlı Öğretim** : Özellikle CD-ROM’lar ile yapılan öğretimdir.
- **Online Öğretim** : Bilginin internet, intranet kullanılarak iletildiği öğretim modelidir.
- **Elektronik Öğretim** : Bilginin bütün elektronik medyalar kullanılarak (internet, intranet, uydu yayını, video, CD-ROM vb.) iletilmesi ile gerçekleştirilen öğretim yöntemidir ve internete dayalı öğretim bu kapsamda yer almaktadır.
- **Uzaktan Öğretim**: En geniş anlamda kullanılmakta ve tüm uzaktan öğretim yöntemlerini kapsamaktadır.

Uzaktan Öğretim Yöntemleri

Uzaktan öğretimin gelişme aşamaları, iletişim teknolojisinin gelişimine paralel olarak şekillenmiştir (İşman, 1999 : 94). Uzaktan öğretim yöntemleri dört aşamada toplanabilir. Bunlar:

- **Mektup**: Uzaktan öğretimin tamamen posta hizmetleri aracılığı ile basılı materyal kullanarak yapılan şeklidir.
- **Radyo ve Televizyon**: Tek yönlü iletişimli radyo ve televizyon kanalları kullanılarak yapılan uzaktan öğretim şeklidir.
- **Bilgisayar / İnternet**: Bilgisayar ve internet kullanılarak yapılan uzaktan öğretim şeklidir. Bu öğretimde e-kütüphane, e-posta, sanal ortamda paylaşılan beyaz tahtalar, sohbet odaları ve sanal kantin sıkça kullanılan kaynaklardır.
- **Bilişim Teknolojileri**: Görüntülü telefon, sanal ortamlar, gelişmiş uydu ve fiber optik kablolar kullanılarak öğrencinin istediği anda ve yerde öğretim faaliyetlerine

katılabildiği uzaktan öğretim yöntemidir. Öğrenci-öğretmen, öğrenci-öğrenci arasında sürekli olarak çift yönlü iletişim söz konusudur.

Neden Uzaktan Öğretim?

Uzaktan öğretimi zorunlu kılan çeşitli nedenler vardır. Bu nedenlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir (Urdan ve Weggen, 2000 : 3-5):

- Teknolojik ilerleme mevcut bilgilerin hızla eskimesine neden oluyor.
- Eğitimli işgücü açığı öğrenmeyi teşvik ediyor.
- İş dünyasındaki çetin rekabet şirketleri eğitim maliyetlerini kısımaya itiyor.
- Küreselleşme, şirketleri coğrafi olarak farklı bölgelere dağılmış olan personelini eğitimde yeni yöntemlere itiyor.
- Giderek daha fazla sayıda yetişkin “öğrenci” olmak zorunda kalıyor.
- Esnek koşullarda çalışan fikir işçileri eğitimde de esneklik talep ediyor.
- Öğrenim zaman zaman yapılan bir aktivite olmaktan çıkıp, sürekli yapılan bir eylem haline geliyor.
- İnternet kullanıcılarının sayısındaki patlama, interneti bilgi aktarmada çok elverişli bir araç konumuna getiriyor.
- Gerekli bilgiye zamanında ve anında ulaşabilmenin önemi artıyor.
- Kişiyi özel öğrenim, öğrenimin performansını yükseltiyor.
- Elektronik öğretim öğrencilerin katılımını artırıyor.
- Ulaşım için zaman kaybı söz konusu olmuyor.
- Öğrenim sırasında bir işte çalışmak sorun olmuyor.
- Bilgi ihtiyaç duyulduğu anda ediniliyor.
- Zaman ve mekan sınırlaması olmuyor.
- Öğrenci öğrenme hızına göre programı düzenleyebiliyor.
- Bazı kişilik özelliklerine sahip öğrencilerin (utangaç, konuşma güçlüğü çekenler vb.) verimliliğini artırıyor.
- Öğrenim maliyetlerini önemli ölçüde düşürüyor.

Uzaktan Öğretimde Kütüphane ve Kütüphane Hizmetleri

Kütüphane ve bilgi merkezleri, kullanıcıların gereksinim duyduğu bilgiyi sağlamak, bilgi teknolojisindeki yenilikleri kurumlarına uygulamak ve hizmet felsefelerinde gerekli değişiklikleri yapmak için yoğun çaba harcamaktadırlar. Örneğin, Amerikan Kütüphane Derneği (American Library Association) Standartlar Komitesi, akademisyen ve öğrenci nerede olursa olsun kütüphane kaynaklarının ve hizmetlerinin eşit olarak verilmesi gerektiğini belirtmiştir (Guidelines for Distance... : 2002 : 1). Yine 1990 yılında Middle States Accreditation Association'ın başkanı Howard Simmons “Kampuse gelen ya da uzaktan öğrenim gören öğrencilere yönelik kütüphane hizmetlerinin kalitesinde bir fark olamaz.” demiştir (Lebowitz, 1997). Eğitimde fırsat eşitliği, yaşam boyu eğitim ve eğitimin kalitesinin yükseltilmesi için kütüphane hizmetlerinin oluşturulması ve çağdaş iletişim araçlarıyla verilmesi bir zorunluluktur. Bu zorunluluğu yerine getirecek birimler de hiç kuşkusuz öğretim veren kurumların kütüphaneleridir. Klasik yöntemle öğrenim gören öğrenciler nasıl ki bilgi kaynaklarına ihtiyaç duyuyorsa, uzaktan öğrenim gören öğrencilerin de benzer ihtiyaçları söz konusudur.

Öğretim yöntemi ne olursa olsun iyi bir sonucun elde edilebilmesinde, öğretimin bilgi kaynaklarıyla desteklenmesi çok önemlidir. Öğretim sistemlerinde, gerek

akademisyenler gerekse öğrenciler, bilgi ve araştırma ihtiyaçları için bilgi merkezlerine gereksinim duymaktadır.

Uzaktan öğretim yöntemleri incelendiğinde, Türkiye’de internete dayalı uzaktan öğretim yönteminin kullanılmaya başlanmasına kadar, uzaktan öğretim yapan kurumların öğrencilerine profesyonel bir kütüphane hizmeti verdiği söylenemez. İnternete dayalı kütüphane hizmetlerinin gelişmeye başlaması ve elektronik kütüphanelerin oluşturulması kütüphane hizmetlerine erişimde zaman ve mekan sınırlamasını ortadan kaldırmıştır. Bu gelişmeler uzaktan öğrenim gören bireylere kütüphane hizmeti verilmesini de kolaylaştırmıştır.

Bilgi teknolojisindeki gelişmeler öğretim yöntemlerinde çeşitliliği de beraberinde getirmiştir. Buna paralel olarak kütüphaneler de verdikleri bilgi hizmetlerini bilgi teknolojisine paralel olarak düzenlemektedirler. Örneğin, uzaktan öğrenim gören öğrencilere ödevleri internet üzerinden verilir ve yanıtlar internet üzerinden toplanıp sonuçlar öğrenciye bildirilir. Ara sınav türünde olan sınavlar ilke olarak internet üzerinden ya da iletişim ağları üzerinden yapılır. İnternete dayalı uzaktan öğretim alan öğrencilerin ders geçme notunun, ön lisans ve lisans programında %80’i, yüksek lisans programında ise %50’sinin gözetim altında yapılan sınavlardan olması gerekmektedir (Üniversitelerarası İletişim..., 1999 : 9). Buradan da anlaşılacağı gibi uzaktan öğrenim gören öğrencilerin ödevlerini yapabilmek ve öğrenim gördükleri alanda güncel bilgiyi takip edebilmek, dolayısıyla kendilerini geliştirebilmek için internet üzerinden hizmet veren kütüphanelere gereksinimleri vardır.

Uzaktan öğretimde iyi bir ders, kaynak açısından zengin, güncel bilgileri içeren, dili akıcı ve derse destek olabilecek (e-kitap, e-dergi, e-danışma kaynakları, vb.) kaynaklarla desteklenmelidir (Varol, 2000 : 88). Çünkü uzaktan öğrenim gören bireyler, bilgi edinmek veya soru sormak için “el kaldırma” yerine webde bulunan ikonlara “click” yapmaktadırlar (Coffman, 2001: 22).

Kütüphanelerin Yeniden Yapılandırılması

Uzaktan öğretim öğrencilerine kütüphane hizmetlerinin verilebilmesi için kütüphanelerin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu yapılandırma çerçevesinde herşeyden önce kütüphane yönetmeliği ister uzaktan öğrenim gören, isterse kampuse gelerek öğrenim gören bireylere eşit haklar ve hizmetlerin verilmesini olanaklı kılacak şekilde düzenlenmeli ve kütüphane hizmetlerinin bilgi teknolojilerinden yararlanılarak verilmesi için gerekli her türlü düzenlemeyi içermelidir. Öte yandan uzaktan öğrenim gören öğrencilere verilmesi gereken hizmetleri koordine edecek profesyonel bir “bilgi hizmetleri koordinatörü” atanmalıdır.

Bilgi Hizmetleri Koordinatörü

Bilgi hizmetleri koordinatörü, kütüphane hizmetlerinin uzaktan öğrenim gören bireylere yönelik olarak planlanması, koordine edilmesi ve geliştirilmesinden sorumlu kütüphanecidir. Bilginin sağlanması, düzenlenmesi ve öğretim programı için yararlı olacak bilgilerin toplanması, içeriğinin analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve

yararlılığının en üst düzeye çıkarılacak biçimde sunulması kütüphanecinin mesleki uzmanlığını zorunlu kılmaktadır.

Kütüphaneler nasıl geleneksel materyallerin kullanılmasına rehberlik ettiler ise, internet gibi bir ağ içerisindeki bilginin de kullanılmasına rehberlik etmek zorunda ve araştırmacıları bilgi kirliliğinden korumak durumundadır. Günümüzde kütüphaneci; kullanıcı eğitimi vermeye, teknik sorunları gidermeye, bilgi ve web geliştirme isteklerine yönelik taleplerle karşı karşıyadır. Pek çok kütüphaneci bilgi kaynakları ve araştırma stratejisi için kullanıcı el kitapları ve yardım sayfaları oluşturmaktadır. Kütüphaneciler ve bilgi profesyonelleri için yeni sorumluluklar yeni rolleri beraberinde getirmektedir. Bugün kütüphaneciler için “elektronik kaynaklar koordinatörü”, “siber kütüphaneci”, “dijital kütüphane ağı kütüphanecisi”, “bilgi teknolojisi eğitmeni”, “web sitesi koordinatörü”, “internet uzmanı”, “sistem kütüphanecisi”, “araştırma takım lideri” gibi ünvanlar kullanılmaktadır (Borys, 2000 : 176 -177).

21. yüzyılda uzman kütüphanecilerin, bilgi kaynakları, bilgi yönetimi, bilgiye erişim, araştırma, bilgi politikaları, bilgi sistemleri ve teknolojisi konularında çok iyi öğrenim almaları gerekmektedir (Tenopir, 2000: 44). Ayrıca, uzaktan öğretim öğrencilerinin kütüphaneden beklentilerini ve bilgiye erişim sorunlarını tesbit edebilmek ve daha kaliteli hizmet sunabilmek için, kütüphaneci uzaktan öğretim yöntemiyle bir ders alabilir (Caspers, 2000 : 309).

Uzaktan Öğretimde Kullanılan Bilgiye Erişim Araçları ve Bilgi Kaynakları

Kampüse gelerek ve uzaktan öğrenim gören bireylerin elektronik ortamda hizmet vermeye başlayan kütüphanelerden yararlanma düzeylerini yükseltebilmek, bilgi kaynaklarına erişim ve bilgi kaynaklarının kullanımını öğretmek açısından kütüphaneler kullanıcılarına eğitim vermek zorundadırlar (Harly, Dreger ve Knoblock, 2001 : 27). Kütüphaneciler, kütüphane kullanıcılarının bu ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak yardım sayfaları ve prezantasyonlar hazırlamaktadırlar. Öte yandan kütüphaneciler, uzaktan öğrenim gören bireylere, “webe dayalı iletişim” (web contact center), “e-posta”, “800’lü telefon hattı”, “internet chat” ve çeşitli özel yazılımlarla, aşağıda sıralanan bilgi kaynaklarına erişim ve bilgi kaynaklarının kullanımı konusunda danışma hizmeti vermektedir.

- **Online Kütüphane Kataloğu:** Kütüphane kataloğu kütüphanede bulunan her türlü bilgi taşıyıcı materyal ve bilgi taşıyıcı ortamın (kitap, e-kitap, dergi, e-dergi, ses kaseti, video kaset, CD-ROM, makale veri tabanı, harita vb.) önceden belirlenmiş kurallar doğrultusunda bibliyografik bilgilerinin bir veri tabanında toplanmasıdır. Elektronik kütüphanelerin gelişmeye başlamasıyla birlikte kütüphane katalogları bibliyografik künyenin yanında bilgi kaynağının kendisine bir sistem bütünlüğü dahilinde erişmeyi de sağlamaktadır. Bir başka deyişle online kütüphane katalogları, bilgi basılı ortamda ise bilgi kaynağının kütüphanedeki yerini, elektronik ortamda ise bir URL (Uniform Resource Locator) linki vasıtasıyla tam metnine ulaşmayı sağlar. Öte yandan kütüphane katalogları kullanıcılar tarafından araştırılan bilgi kaynağının kütüphanede olup-olmadığı, kütüphanede var ise hangi

koleksiyonda, hangi formatta, ödünç alınıp-alınamayacağı vb. konularda da bilgi verir.

Bir bilgi kaynağının katalog bilgisinin oluşturulması sırasında kullanıcının kütüphaneden beklentisi dikkate alınarak, bilgi kaynağına ulaşmasını kolaylaştıracak anlamlı konu başlıkları ve anahtar kelimeler oluşturularak katalog bilgisine eklenir.

- **Basılı Bilgi Kaynakları** : Eğitim ve öğretimin her kademesinde olduğu gibi, uzaktan öğretimde de yararlanılması gereken basılı bilgi kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz: Monografılar (kitap, broşür, kongre-konferans-sempozyum kitabı, almanak, albüm vb.), süreli yayınlar (dergi, gazete, bülten vb.), gri yayınlar (resmi yayın, teknik yayın, bilimsel ve teknik rapor, ön baskı, ayrı baskı, broşür, proje raporu, tez, standart, patent, vb.), çoklu ortam-multimedia (grafik, ses, görüntü, yazı vb.), yıllık, sözlük, ansiklopedi, istatistik, başvuru kitabı, el kitabı, rehber, indeks, özetçe, öz dergisi, bibliyografya vb.
- **E-Kitaplar**: E-kitap html (Hyper Text Markup Language), xml (eXtensible Markup Language) ve pdf (Portable Document Format) gibi farklı formatlarda olabilir. Kullanıcı bu kitapları telif hakları çerçevesinde bilgisayarına indirebilir (download), yazıcıdan çıktısını alabilir, metin içerisinden arama yapabilir ve tıpkı basılı kitaplarda olduğu gibi ödünç alabilir. Bu hizmet internete dayalı uzaktan öğretimde, kullanıcıların araştırma gereksinimlerini karşılamakta önemli çözümlerden biri olmuştur.
- **E-Referans Kaynakları**: Elektronik ortamdaki sözlük, ansiklopedi, yıllık, almanak, istatistik vb. kaynaklardır. Bu kaynakların kullanımı basılı ortamdaki kaynaklara göre çok daha kullanışlı ve kolaydır. Her türlü arama yapılabilir ve aranan konuyla ilgili kaynaktaki bilgilere bir sorgu sonucunda erişilebilir. Elektronik ortamdaki referans kaynaklarına aynı anda birden çok kullanıcı tarafından erişim mümkündür. Basılı bilgilerin elektronik ortama aktarılmasına referans kaynakları öncülük etmiştir.
- **Tam Metinli Veri Tabanları**: Basılı formatta yayınlanmakta olan dergilerdeki makalelerin önce bibliyografik bilgilerinin, daha sonra tam metinlerinin veri tabanları, 1980’li yıllarda ASCII (American Standard Code for Information Interchange) formatta oluşturulmaya başlanmış ve CD-ROM’lar aracılığı ile kullanımı gerçekleştirilmiştir. 1990’lı yıllarda CD-ROM’ların yanında internetteki gelişmeler veri tabanlarını web üzerinde erişilir hale getirilmiştir. Veri tabanları gelişen bilgi teknolojisine paralel olarak “html”, “xml”, “pdf”, gibi formatlarda veri tabanlarında yer almaya başlamıştır. Bu gelişmeler dergilerde çıkmış makalelere erişimi kolaylaştırmıştır.
- **Kataloglanmış Otoriteli Web Siteleri**: Kütüphaneler, kullanıcılarını internetteki bilgi kirliliğinden korumak ve internetteki yararlı bilgilere de erişimlerini sağlamak için ücretli ve ücretsiz otoriteli web sitelerini derlemekte, incelemekte ve kataloglarına eklemektedir. Bu sayede kütüphane kullanıcıları kütüphane

katalogundan yapacakları bir arama sonucunda ulaştıkları kütüphane materyallerinin yanında, web sitelerinin adreslerine de ulaşabilmekte ve bu adreslere bir URL linki aracılığıyla erişebilmektedirler.

- **Webe Dayalı Ders Kaynakları (E-Rezerv):** Kütüphane tarafından satın alınan e-kitaplar, e-dergiler ve veri tabanındaki makaleler telif hakları dikkate alınarak, uzaktan öğrenim gören öğrenciler için e-rezerve konulmaktadır. Basılı kaynaklar da telif hakları gözönünde bulundurularak, taranıp (scan) bu bölüme konulabilmektedir. Webe dayalı ders kaynaklarının oluşturulması dersin hocası ile bilgi hizmetleri koordinatörünün işbirliği ile düzenlenir. E-rezervde bulunması gereken kaynakları dersin hocası belirler. Bilgi hizmetleri koordinatörü ise düzenlenmesinden ve aksatılmadan yürütülmesinden sorumludur. Bu bölüme makale, ders notu, vaka çalışmaları, rapor gibi kaynaklar da konulabilmektedir.
- **Kütüphanelerarası İşbirliği Sistemi (Inter Library Loan System):** Kütüphaneler her ne kadar elektronik ortamdaki kaynaklarıyla kullanıcılarının ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışsa da, bilgi kaynaklarının büyük bir kısmı henüz basılı ortamda bulunmaktadır. Kütüphaneler basılı ortamdaki kaynaklardan uzaktan öğrenim görenlerin yararlanabilmesi için web üzerinden doldurulabilen kitap ve makale istek formları geliştirmektedirler.

Uzaktan öğrenim gören öğrenciler, kütüphanedeki basılı kaynaklar hakkında online kütüphane katalogu aracılığı ile bilgi sahibi olur. Ödünç almak istediği basılı kaynağı elektronik posta veya web üzerinde hazırlanmış istek formlarını doldurarak kütüphaneden talep eder. Talep edilen bu kaynaklar istek sahibine kütüphaneler arasında kurulmuş konsorsiyumlar ve özel yazılımlar (Ariel yazılımı) aracılığıyla ulaştırılır (Cooper, 2000 : 128). Türü ne olursa olsun hiçbir kütüphane tek başına bütün bilgi kaynaklarına sahip olamaz. Dolayısıyla bu tür konsorsiyumların oluşturulmasında özel, halk, okul, araştırma ve üniversite kütüphaneleri arasında belirli kriterler çerçevesinde işbirliğine gidilmelidir. Bu işbirliği çerçevesinde oluşturulacak özel kütüphane kullanım kartları ile uzaktan öğretim öğrencileri bulunduğu yerdeki bilgi merkezlerinden yararlanabilirler (Yılmaz, 1996 : 685).

Kütüphanecilik Gelecekte Nerede Olacak?

Kütüphanelerin hizmetlerini web ortamına taşıyarak elektronik kütüphaneleri oluşturmaya başlamaları hem kampuse gelerek öğrenim gören, hem de uzaktan öğrenim gören bireylerin kütüphane hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanmalarını sağlamaktadır. Bugün klasik öğrenim gören veya uzaktan öğrenim gören tüm kütüphane kullanıcıları istedikleri herhangi bir yerdeki bir internet sağlayıcısından kütüphaneye erişebilmekte, kütüphanedeki hakları çerçevesinde hizmet alabilmektedirler.

Kullanıcısına bilgi teknolojisinin olanaklarından yararlanarak hizmet veren kütüphaneler gelecekte nerede olacaktır sorusuna yanıt arayacak olursak şunlar söylenebilir:

- Kütüphane kullanımı web üzerinden gerçekleştirilecek ve kütüphane kullanıcıları web okur yazarı olacaktır.
- Kütüphane kullanıcılarının çoğu fiziksel kütüphaneye gelmeyecek ama sanal kütüphane aracılığıyla kütüphane kaynaklarını daha çok kullanacaktır.
- Gelecekte öğrencilerin büyük çoğunluğu uzaktan öğrenim alacak ve fiziksel olarak kütüphanede bulunan kaynaklara kolay ve hızlı bir biçimde ulaşamayacaklardır.
- Yüz yüze iletişimin çok az olduğu bir dünyada kütüphanecilerin iyi ve kaliteli referans ve diğer kütüphane hizmeti verebilmek için teknolojiye hakim olmaları gerekecektir. Ayrıca kütüphaneciler yasaları bilen, teknolojiye hakim, web tasarımı yapabilen, proaktif ve yaşam boyu eğitim felsefesine sahip bireyler olmak zorunda kalacaktır.
- Özellikle referans kütüphanecileri, veri tabanı satıcılarının eğitimlerini sanal ortamda vermeleri sayesinde düşük maliyetle eğitecekler ve bilgilerini tazeleyeceklerdir.
- Bilgi ve içerik danışmanlığı, gelecekte eğitim programlarında temel öğretim stratejisi haline gelecektir. Kütüphaneciler becerilerini ve bilgilerini artıracak, ihtiyaç halinde içerik danışmanlığı yapacaktır.

Sonuç

Üniversite kütüphaneleri, sürekli katlanarak büyüyen bilgi kaynaklarına, araştırmacıların fazla zaman harcamadan ve isabetli erişim sağlamaları için teknolojinin olanaklarından yararlanarak hizmetlerini geliştirmeye devam etmektedir. Üniversite kütüphaneleri hizmetlerini geliştirirken zaman ve mekan sınırlamasını ortadan kaldırmak felsefesiyle hareket etmektedirler. Bu nedenle, mevcut üniversite kütüphanesi hizmetlerinden uzaktan öğretim öğrencileri de rahatlıkla yararlanabilecek durumdadır diyebiliriz.

Uzaktan öğretim yapmayı planlayan bir yükseköğretim kurumu, uzaktan öğretim göreceği öğrencilerine iyi bir kütüphane hizmeti verilebilmesi için kütüphanesi aracılığıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamalıdır. Bu durumda kütüphane işe, bir bilgi hizmetleri koordinatörü arayarak başlamalı ve uzaktan öğretime yönelik olarak aşağıda belirtilen düzenleme ve hizmetleri yapmalıdır:

- Uzaktan öğrenim gören bireyler için, kütüphane hizmetlerinin planlanması, koordine edilmesi ve geliştirilmesi için yeteri kadar kütüphaneci personelin görevlendirilmesi,
- Kütüphanede bulunan referans, rezerv ve genel koleksiyondaki kaynakların uzaktan öğrenim gören bireylerin de kullanacağı şekilde düzenlenmesi,
- Öğrenci ve akademisyenlere verilen kütüphane hizmeti kalitesinin yükseltilebilmesi bakımından kütüphaneci personelin sürekli eğitilmesi,
- Bilgi kaynaklarının nasıl kullanılacağına yönelik el kitapları ve yardım sayfalarının hazırlanması,
- Diğer kütüphanelerle yapılacak anlaşmalar çerçevesinde bölgesel ve ulusal olarak kullanılacak kütüphane giriş-kullanım kartlarının hazırlanması,
- Seçmeli bilgi hizmeti için kısa tanımlamalar ve istek formlarının oluşturulması,
- Veri tabanları ve online kütüphane kataloğuna kullanıcının istediği herhangi bir yerden kolayca erişiminin sağlanması,

- Telefon, posta, e-posta, ücretsiz telefon, faks gibi iletişim araçları ile kütüphaneci, akademisyen ve öğrencinin iletişim kurabilmesi ve ihtiyaç duyduğu hizmeti alabilmesi.

Uzaktan öğretim veren kurumlar, kampuse gelerek öğrenim gören ve uzaktan öğrenim gören öğrencilerine aynı düzeyde kütüphane hizmeti vermelidir. Bu hizmetin aksatılmadan yürütülmesini sağlamak bakımından, kağıttan elektronik ortama uzanan farklı ortamlardaki bilgi kaynaklarını ve hizmetlerini elektronik ortamda ulaştır hale getirmek için büyük çaba sarfetmekte olan kütüphanelerini sürekli desteklemelidirler.

Kaynaklar

- Anadolu Üniversitesi*. (2003) [Internet] <http://www.aof.anadolu.edu.tr/aindex.html> [Erişim Tarihi : 03/03/2003]
- ARAR, A. (1999) Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi, uzaktan eğitim uygulama modelleri ve maliyetleri, *Birinci Uzaktan Eğitim Sempozyumu 15-16 Kasım 1999* içinde 25-28.ss. Ankara, Kara Kuvvetleri Eğitim ve Doktrin Komutanlığı.
- BORYS, C. (2000) İnternet : kütüphaneciler ve bilgi profesyonelleri için notlar, *Bilgi Dünyası*, 1, (1), 160-179.ss.
- CASPERS, J.S. (2000) Outreach to distance learners : when the distance education instructor sends to the library, where do they go?, *Library Outreach, Partnership, and Distance Education* içinde 299-311.ss., New York, The Haworth Information Press.
- COFFMAN, S. (2001) Distance education has helped to create a whole group of people who don't study on campus, libraries are starting to use customized communication applications to handle this new off-campus market, *Computers in Libraries.*, April, 21-25.ss.
- COOPER, J.L. (2000) A model for library support of distance education in the USA, *Interlending & Document Supply*, vol. 28, number 3, 123-131.ss.
- Customer Service Excellence*. (2002) [Internet] <http://www.ala.org/lama/events/institutes/customer.html> [Accessed 26.04.2002].
- Guidelines for distance learning library services*. (2002) [Internet] <http://www.ala.org/acrl/guides/distlrng.html> [Accessed 27.04.2002].
- HARLY, B. DREGER, M., KNOBLOCKH, P. (2001) The postmodern condition : students, the web, and academic library services, *Reference Services Review*, vol. 29, number 1, 23-32.ss.
- İŞMAN, A. (1999) Uzaktan eğitim : EDOK Uzaktan Eğitim Merkezi, *Birinci Uzaktan Eğitim Sempozyumu 15-16 Kasım 1999* içinde 93-101.ss. Ankara, Kara Kuvvetleri Eğitim ve Doktrin Komutanlığı.
- KARAKAŞ, İ. (2000) Kara Kuvvetleri Eğitim ve Doktrin Komutanlığınca yapılan uzaktan eğitim çalışmaları, *Bilişim Teknolojileri Işığında Eğitim Konferansı ve Serisi 15-17 Mayıs 2000 ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi : Bildiriler Kitabı* içinde 101-105.ss. Ankara, Türkiye Bilişim Derneği.
- LEBOWITZ, G. (1997) Library services to distant students : an equity issue, *Journal of Academic Librarianship*, vol. 23., isse 4., July, 303-309.ss.

- ONAY, Z., YALABIK, N. (1998) Bir Üniversitede internet üzerinden asenkron öğrenme için yapılanma modeli, *Türkiye ikinci Uluslararası Uzaktan Eğitim Sempozyumu : Bildiriler = Türkiye second international distance education symposium : Papers 4-8 Mayıs/May 1998* içinde 131-138.ss. Ankara, MEB Film Radyo Televizyonla Eğitim Başkanlığı.
- TENOPIR, C. (2000) I never learned about that in library school, *Online*, March/April, 43-48.ss.
- URDAN, T.A. & WEGGEN, C.C. (2000) Corporate e-learning: exploring a new frontier, *WR Hambrecht & Co./Equity Research*. March, 2-17ss.
- Uzaktan yükseköğretim kapsamında açılacak dersler / programa ilişkin genel ilkeler.* (2002) [Internet] <http://euclid.ii.metu.edu.tr/EMK/ilkeler.htm> [Erişim tarihi : 26/04/2002].
- Üniversitelerarası İletişim ve Bilgi Teknolojilerine Dayalı Uzaktan Yükseköğretim Yönetmeliği. (1999). *T.C. Resmi Gazete*, (sayı, 23906, 14 Aralık 1999). 6-10.ss.
- VAROL, A., VAROL, N. (2000) Bilgi teknolojilerine dayalı uzaktan yükseköğretim ve ders hazırlama ilkeleri üzerine öneriler, *Bilişim Teknolojileri Işığında Eğitim Konferansı ve Serisi 15-17 Mayıs 2000 ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi : Bildiriler Kitabı* içinde 85-91.ss. Ankara, Türkiye Bilişim Derneği.
- VAROL, A. (2003) *YÖK Enformatik Milli Komitesinin Görevleri Ve Türkiye’de Uzaktan Eğitim.* [Internet] http://www.ef.sakarya.edu.tr/sayfa/bildiri/sayi_3/12.doc. [Erişim tarihi : 03/03/2003].
- YILMAZ, A. (1996) Uzaktan öğretim sistemi öğrencilerine kütüphane destek hizmetleri ve öneriler, *Türkiye 1. Uluslararası uzaktan eğitim sempozyumu = Türkiye first international distance education (1996: Ankara, Turkey)* içinde 683-691. ss. Ankara, Uzaktan Eğitim Vakfı.